

ДО ІСТОРІЇ КРИЗИ УКРАЇНСЬКОГО ВЕРСТАТОБУДУВАННЯ У 1918–1932 рр.

У даній статті проведено аналіз загального стану науково-технічного потенціалу вітчизняного верстатобудування в 1918–1932 рр. Виявлено, що в цей період його складові зазнали значних трансформацій за кількісними та якісними параметрами. З 1918 р. до 1921 р. вони скоротилися до того мінімуму, що привів до повного паралічу галузі. У 1925–1926 рр. розпочався процес відновлення науково-технічного потенціалу українського верстатобудування, унаслідок чого до 1932 р. галузь набула потужності, зрівняної з докризовими. Встановлено, що основною причиною галузевої кризи стала відсутність у державно-господарських урядових структур комплексної програми індустріалізації країни.

Ключові слова: верстати, індустріалізація, галузь, криза, науково-технічний потенціал, матеріально-технічна складова, кадри, наукове забезпечення, верстатобудування, завод, промисловість, підприємство.

Вступ. Тривалий період часу у вітчизняних історичних дослідженнях стосовно розвитку промисловості на теренах колишньої Російської імперії представлялося, що до перемоги Радянської влади в Україні, верстатобудування тут було відсутнє. Принаймні, відсутнє – як галузь промислового виробництва. Дана позиція вчених багато в чому обумовлена тим, що свої розвідки вони здійснювали в радянський період, коли в індустрії СРСР існував чіткий по-галузевий адміністративний розподіл. Відсутність такої організаційної структуризації у дорадянській період вимушувала істориків при визначенні поняття «галузь», щодо тієї чи іншої промислової сфери, орієнтуватися за співвідношенням між імпортом та власним виробництвом відповідних товарів. Однозначно, що даний показник до початку 1930-х років був не на користь вітчизняного верстатобудування, хоча, одночасно, з точки зору наукової методології його й не можна вважати коректним. Між тим, представлений у такий спосіб стан речей задовольняв тогочасну державну ідеологію, оскільки розпочатий під час Другої п'ятирічки (1933–1937 рр.) суттєвий прогрес у радянському верстатобудуванні автоматично враховувався як досягнення комуністичного уряду, що подолав надбане в спадок від царизму відставання в розвитку однієї з найважливіших для індустріалізації суспільства сфер виробництва.

Разом з тим, більш ретельний розгляд проблеми становлення верстатобудування в Україні показує, що даний сектор промисловості як окрема галузь індустрії почав формуватися і окреслився ще в дорадянський період. Цей аргумент, на тлі факту досить тривалого розвитку уже сформованої галузевої бази до ступеня, здатного задовольняти внутрішні індустріалізаційні потреби в обсягах, співставних відповідному імпорту, надає підстав припускати, що для вітчизняного

верстатобудування період 1918–1932 рр. був кризовим. Причому, на відміну від інших галузей, які також потерпали від загальних економічних негараздів на зорі радянської влади, криза у верстатобудуванні була настільки глибокою, що дану сферу промислового виробництва комуністичному урядові прийшлося створювати практично наново. Отже, з одного боку, внесок радянського партійно-державного керівництва в піднесення українського верстатобудування був дійсно значущим. Проте, з іншої сторони, досягнення радянського уряду в питанні розвитку вітчизняного верстатобудування не віднімає факту його попереднього кардинального занепаду, що мав місце за цієї ж влади, і тому, вірогідніше за все, не висвітленого в ідеологічно спрямованій радянській історіографії.

Актуальність. З огляду на сучасний стан вітчизняного верстатобудування, результати даного дослідження стануть у нагоді при створенні методик оцінки поточного рівня розвитку галузі та розробці шляхів подолання її сьогоденних проблем. Окрім того, матеріали цієї розвідки доповнять історію України та її науково-технічного розвитку.

Мета і завдання. На меті даної наукової праці стоїть виявлення причин кризи українського верстатобудування в 1918–1932 рр., для чого необхідно проаналізувати загальний стан науково-технічного потенціалу галузі у цей період та з'ясувати умови, в яких відбувалися занепад та відродження вітчизняного верстатного виробництва.

Історіографія. Як уже згадувалося, в радянській історіографії вітчизняне верстатобудування як галузь починає розглядатися з кінця 1920-х років, що, вірогідніше за все, обумовлено створенням у 1929 р. загальносоюзного Верстаттресту. Так, у наукових працях С. Я. Розенфельда і К. І. Клименка «История машиностроения СССР» [1], П. П. Успенського «Из истории отечественного машиностроения» [2], Д. М. Берковича «Советское машиностроение за 40 лет» [3] 1928–1929 рр. визначаються відправною віхою в процесі формування вітчизняного верстатобудування. Завершення першого етапу цього процесу вказані автори відносять до 1932–1933 рр., що хронологічно співпадає як з початком Другої п'ятирічки, так і з створенням у 1933 р. Головного управління верстатною та інструментальною промисловістю Народного Комісаріату важкої промисловості СРСР, а також Експериментального науково-дослідного інституту металорізальних верстатів (Москва). Більш стримані в своїх оцінках щодо ходи процесу створення верстатобудівної галузі Ф. М. Мартинюк у дослідженні «Машинобудування Української РСР в період соціалістичної індустріалізації» [4], О. Г. Омаровський у монографії «Советское станкостроение и его роль в индустриализации страны» [5] та М. М. Макеєнко в науковій праці «Очерк развития машиностроения СССР в 1921–1928 гг.» [6]. Ці автори, хоча й не заперечують згаданим вище вченим, але в своїх розвідках (нехай і дуже скромно) вказують на наявність в Україні верстатобудівного виробництва до початку соціалістичної індустріалізації.

Отже, з радянської історіографії слідує, що вітчизняне верстатобудування почало формуватися в галузь наприкінці 1920-х років і сформувалося в таку на початку 1930-х років, але, в той же час, існувало, в непояснювальній (або відверто неправдиво пояснювальній) відповідними дослідженнями формі, й у дорадянський період [7, с. 8].

Наукові праці Н. Г. Анненкової «Формування верстатобудівної галузі в Україні» [7], «Виробництво верстатного обладнання на Харківському заводі Російського паровозобудівного і механічного товариства (кінець XIX – початок XX ст.)» [8], «Структурні зміни в системі управління верстатобудівною сферою Української СРР упродовж 1928–1941 рр.» [9] та «Робота заводу «Герлях і Пульст» на українських теренах в умовах Першої Світової війни (1915–1918 рр.)» [10], а також дослідження J. Piłatowicza «Fabryka “Gerlach i Pulst” do roku 1918» [11] спростовують твердження радянських вчених про відсутність на українських теренах скільки-небудь значущого верстатобудівного виробництва в дорадянський період. Дані розвідки достатньо аргументовано доводять факт того, що формування верстатобудівної галузі в Україні розпочалося ще до революційних подій 1917 р. Разом з тим, в означених працях відновлюються історичні події, що відбувалися в українському верстатобудуванні впродовж 1918–1932 рр. Проте в усій згаданій пострадянській історіографії досліджуваного питання відсутній аналіз змін науково-технічного потенціалу галузі в окреслений хронологічний період.

Таким чином, вивчення наявної історіографії показує одностайне визнання вченими того, що верстатобудування як галузь в Україні остаточно сформувалося впродовж 1930-х років. Однак визначення початку цього процесу в радянській та пострадянській історіографії різняться. Зважаючи на відверту ідеологічну заангажованість першої та однозначне сприйняття радянською наукою поняття «галузь» лише кризь призму адміністративного упорядкування економіки, а також на отримані в пострадянський період факти стосовно верстатобудування на українських теренах до кінця 1920-х років, ми можемо констатувати, що в період 1918–1932 рр. в українській сфері виробництва верстатів відбулися певні зміни, які привели до руйнування її науково-технічного потенціалу. Проте відповідей як щодо характеру цих змін, так і стосовно причин, що ті зміни викликали, історіографічний матеріал не містить.

Основна частина. Насамперед, необхідно відзначити, що розвиток верстатобудування в Україні з останньої чверті XIX ст. до початку 1930-х років відбувався достатньо аритмічно. Так, починаючи з 1870-х років ми можемо спостерігати, що в українських губерніях Російської імперії функціонувала низка певних машинобудівних підприємств, у номенклатурі продукції яких час від часу з’являлися верстати. Даний етап можна вважати зародженням верстатобудівної галузі в Україні, зважаючи на те, що хоча кожне окреме підприємство виготовляло верстатне

обладнання спорадично, але всі разом вони утворювали постійно функціонуючий профільний сектор промисловості. З огляду на спорадичний характер появи в номенклатурі галузеутворюючих підприємств верстатної продукції, приймаємо цей етап як однойменний, що завершився з початком індустріального зростання в 1890-х роках. У цей період верстати в номенклатурі великих машинобудівних заводів набувають постійне місце, однак поряд з рештою виробів іншого профілю. Одночасно зберігається спорадична форма випуску верстатів невеличкими механічними заводами, що надає нам підстав вести мову про перехід до нового етапу функціонування верстатобудівної галузі в Україні, який уже не містив однозначно спорадичного характеру випуску продукції, але системного також не надбав. Тому, приймаємо його як перехідний, а саме – етап систематичного випуску верстатної продукції. Між тим, на початку 1900-х років подальшого переходу на новий якісно вищий рівень функціонування галузі не відбулося. Навпаки, верстатобудування в Україні знов повернулося до спорадичної форми випуску продукції. І лише з розгортанням I Світової війни на українських теренах розпочинає поширюватися системна форма верстатного виробництва, яка знов згортається до спорадичної з початком громадянської війни в 1918 р. З середини 1920-х років в Україні відновлюється систематичне верстатобудування, а з кінця цього десятиліття – системне. Разом з тим, зважаючи на певну інерційність процесів формування індустріальних галузей, навряд чи можна стверджувати, що криза українського верстатобудування стала наслідком виключно процесу становлення директивно-адміністративного радянського способу управління промисловістю. Таким чином, ми можемо констатувати, що на характер розвитку українського верстатобудування не впливала політико-ідеологічна складова, пов'язана з тим чи іншим суспільно-державним устроєм. Принаймні, її вплив був настільки незначним, що під час дослідження піднятого в цій праці питання, нею можна нехтувати.

Виходячи з наведеного вище, слідує, що досягнення поставленої в цьому дослідженні мети можливо лише тоді, коли кожен урядовий захід, спрямований на зміцнення науково-технічного потенціалу вітчизняного верстатобудування, буде проаналізований не як політико-адміністративний акт, обумовлений певними соціально-економічними причинами, а як управлінська дія, спрямована на подолання конкретних вад у розвитку галузі. З огляду на обраний методологічний контекст, найбільш доцільно здійснювати науковий пошук шляхом «від зворотного», тобто, – починаючи від Другої п'ятирічки, що є тим періодом, коли верстатобудування в Україні остаточно сформувалося в галузь у тому вигляді, який не оскаржується жодним з дослідників. Окресливши межі науково-технічного потенціалу галузі на цьому етапі як необхідні та достатні для фіксації історичної події у ранзі такої, що відбулась

остаточно, ми отримаємо репер у вигляді певної множини показників всіх її складових. Відсутність будь-якого з показників на кожному іншому етапі об'єктивно визначається прийняттям урядом (або вжиттям спільнотою самотужки) відповідного заходу, спрямованого на створення відображеної цим показником категорії як такої. Таким чином, узявши за основу узагальнені форму та зміст матеріально-технічної, кадрової, організаційної та інформаційної складових науково-технічного потенціалу, в їхньому прояві, притаманному етапу сформованої галузі, буде визначено змістовність усіх інших етапів розвитку верстатобудування в Україні по відношенню до завершального. Окрім того, кожна з цих змістовностей на тлі співставлення з умовами, в яких проходив відповідний їй етап, означить основні чинники впливу на формування кризових явищ у галузі впродовж досліджуваного періоду.

Оскільки обрана нами методика базується на підході «від зворотного», то хронологічно етапи розподілені відповідно радянській п'ятирічкової системі організації та планування в народногосподарському комплексі. Через це, виник певний зсув між хронологічними межами обраних нами умовних та термінами реальних етапів. Так, наприклад поява в Україні профільних верстатобудівних заводів припадає на 1915 р., а період розконсервації та пуску підприємств – на 1926 р. Однак ці дати арифметично не кратні обраній нами періодизації і, до того ж, хронологічно відповідні ним події не відбувалися одночасно, що надає нам певний припуск по датах. Зважаючи на це, визначена нами змістовність кожного з етапів цілковито ним відповідає загалом, хоча може не повністю відповідати показникам на їх хронологічних границях.

Таблиця 1

Наявність в Україні з кінця XIX ст. до Другої радянської п'ятирічки підприємств з певною формою організації випуску верстатів

Роки	Підприємства із спорадичною формою випуску верстатів	Підприємства з систематичною формою випуску верстатів	Підприємства з системною формою випуску верстатів	
			профільні	спеціалізовані
1933-1937	+	+	+	+
1928-1932	+	+	+	-
1923-1927	+	+	-	-
1918-1922	+	-	-	-
1913-1917	+	+	+	-
1908-1912	+	-	-	-
1903-1907	+	-	-	-
1897-1902	+	+	-	-
До 1897	+	-	-	-

У таблиці 1 відображений зміст матеріально-технічної складової українського верстатобудування, виражений через форму організації

випуску продукції. Цілком зрозуміло, що для організації переходу до більш розвиненої форми виробництва було потрібно мати й більш досконале матеріально-технічне оснащення та постачання, здатне задовольняти зростаючі виробничі потреби. Тому, наявність або відсутність певних груп підприємств достатньо точно характеризує ступень розвитку матеріально-технічної складової на кожному з обраних етапів. Отже, очевидно, що в період промислової кризи 1904–1908 рр. матеріально-технічну складову вітчизняного верстатобудування було значно підірвано, що мало негативні наслідки аж до початку I Світової війни. Однак слід відзначити одну суттєву деталь – матеріально-технічна складова верстатобудування не була ані ліквідована у фізичному сенсі, ані розпорошена шляхом її розподілу між іншими сферами виробництва, ані законсервована. Окрім тих засобів, що застосовувалися в спорадичному випуску верстатів, усі наявні основні матеріально-технічні ресурси верстатобудування були організовано переведені на випуск іншої продукції, яка користувалася більшим попитом. Як наприклад, на Харківському паровозобудівному заводі (ХПЗ) все обладнання верстатобудівного відділу, вціліле після пожежі, було переорієнтовано на випуск сільськогосподарських машин. При цьому, для збереження виробничих потужностей підприємства, частку пошкодженого обладнання відновили, а те, що не підлягало відновленню, з часом замінили, і все це устаткування також задіяли у випуску сільгоспмашинобудівної продукції. Зважаючи на викладене, ми можемо стверджувати, що під час промислової кризи 1904–1908 рр. матеріально-технічна складова українського верстатобудування збереглася, але була задіяна для випуску ситуативно більш економічно доцільної продукції [12, арк. 23 зв.].

По іншому відбулося під час промислової кризи, розпочатої наприкінці 1917 р. До остаточного встановлення радянської влади в Україні керівництва місцевих верстатобудівних підприємств намагалися зберегти матеріально-технічну складову в той же спосіб, що й у часи попередньої кризи. Проте з цілковито завершеною націоналізацією таких заводів та початком процесу трестування промисловості, означений підхід було змінено. Одну частку матеріально-технічної бази верстатобудування законсервували, ще одну – задіяли для випуску іншої продукції, а та решта, що не потрапила ні до першої, ні до другої групи, була пущена на запасні частини або на металобрухт. Саме за двома останніми сценаріями, як наприклад, розвивалися події навколо основних фондів профільного верстатобудівного заводу «Gerlach i Pulst» у Харкові. Хоча, на взірець, на іншому, також профільному, Лубенському верстатзаводі «Фенікс» вчинили в перший та в останній із згаданих способів, що свідчить про відсутність у державно-господарській керівній ланці якогось єдиного підходу стосовно матеріально-технічної складової вітчизняного верстатобудування. Окрім того, та частка матеріально-технічної бази

верстатобудування, що була спрямована на випуск іншої продукції, використовувалася не консолідовано на місцях свого постійного знаходження, а розпорошено – будучи демонтованою і розвезеною по низці неверстатобудівних підприємств. Не в останню чергу, це обумовлювалося тривалою не виваженою митною політикою царського уряду, внаслідок чого вітчизняна індустрія була заповнена морально та матеріально застарілими верстатами, до того ж первісно невисокої якості. До початку 1920-х років увесь цей верстатний парк почав приходити в непридатний стан. Але на нових верстатобудівних виробництвах використовувалося, здебільшого, сучасне обладнання, яке й стало в нагоді для вказаних вище цілей. Іншими словами, матеріально-технічна складова верстатобудівної галузі в цей час на дві третини була зруйнована [13, арк. 19; 14, арк. 4–6; 15, с. 14].

Такі значні втрати матеріально-технічної складової верстатобудування стали можливими внаслідок хибної організації управління галуззю, що підтверджується повним зникненням означених вище явищ з переходом до нової керівної структури в 1932–1933 рр. Даною організаційною системою запроваджувалося пряме підпорядкування верстатобудівних підприємств Народному Комісаріату важкої промисловості (НКВП) СРСР через наявне в його структурі Головне управління верстатоінструментальною промисловістю (ГУВП) СРСР. Ця управлінська схема формально повторювала існуючу до 1915 р., коли загальне керування галуззю здійснювалося Міністерством торгівлі та промисловості (МТП) Російської імперії, хоча й кардинально відрізнялася від останньої за змістом. Так, МТП не втручалося в поточну діяльність заводів, коли НКВП, навпаки – повністю регламентував поточні та перспективні виробничі та господарсько-економічні аспекти підприємств. У будь-якому випадку, як ГУВП зокрема, так і адміністрації верстатобудівних підприємств у дореволюційний період у цілому, виступали зацікавленими утриманнями всієї галузевої матеріально-технічної бази, що унеможливило її безгосподарне розпорошення, принаймні, у згаданих масштабах.

Між тим, у 1918–1932 рр. утримувачами і користувачами матеріально-технічної складової вітчизняного верстатобудування виступали чисельні ради народного господарства (раднаргоспи, РНГ), починаючи від Вищої РНГ у Москві та Української РНГ у Харкові, закінчуючи місцевими губернськими раднаргоспами. При цьому, дані структурні ланки окреслений статус мали не лише по відношенню до верстатобудування, а стосовно всіх їм підпорядкованих індустріальних об'єктів, незалежно від профільної орієнтованості останніх. Отже, визначальним для структур раднаргоспів був загальний стан матеріально-технічної складової підпорядкованої їм індустрії у цілому, рівень якого проявлявся через обсяги промислового виробництва. Таким чином, місцеві раднаргоспи зміцнювали матеріально-технічну базу підприємств, продукція яких мала

суттєвий поточний споживчий попит, за рахунок матеріально-технічної бази тих заводів, чия продукція на поточний момент попиту не мала. Однак такий підхід не був винаходом радянського способу господарювання, оскільки почав використовуватися з 1915 р. запровадженням Особливої Наради з оборони держави з її регіональними представництвами – Заводськими Нарадами. Правда, Заводські Наради не могли оперувати основними фондами підприємств, але управління матеріально-технічним постачанням та розподіл людських ресурсів між заводами здійснювали виключно на підставах тієї ж поточної доцільності, що й раднаргопси в наступному [16, арк. 7–15; 17, арк. 6].

Слід зазначити, що згадані організаційні хиби в управлінні верстатобудуванням багато в чому обумовлювалися існуючим тривалий час на вітчизняних теренах поглядом, що для здійснення індустріалізації промисловості необхідно, насамперед, мати розвинені вугільну та металургійну галузі. Безперечно, що розвиток останніх дійсно був основою для забезпечення розвитку всього машинобудування. Але при цьому не бралася до уваги, що індустріалізація промисловості по своїй суті є її суцільною машинізацією, чого неможливо досягнути без створення засобів виробництва всього спектру потрібних для цього машин і механізмів. Причому, дане питання надбало належного ставлення лише тоді, коли за підсумками Першої п'ятирічки стало зрозуміло, що провадити подальшу індустріалізацію за обраними темпами при прогресуючій домінанті імпорту верстатного обладнання країна неспроможна – на це елементарно не вистачало коштів. До цього моменту, потрібність випереджаючого розвитку верстатобудування всерйоз не сприймалася. Це підтверджується й тим фактом, що до початку 1930-х років на вітчизняних теренах інженери-верстатобудівники не готувалися зовсім, а підготовка робітників для галузі почала здійснюватися профільними підприємствами за системою фабрично-заводського навчання на початку 1916 р. і припинилася вже у 1918 р., знов поновившись наприкінці 1920-х років. Створення ж окремих верстатобудівних вишів та відповідних кафедр у політехнічних інститутах розпочалося лише під час Другої п'ятирічки.

Отже, до початку 1930-х років наукове забезпечення українського верстатобудування не мало системного характеру, навіть у некризових умовах. З кінця XIX ст. проектно-технологічні роботи в галузі здійснювали інженери-самоуки або ті спеціалісти, які отримали відповідну перепідготовку за кордоном. Але їх невелика чисельність та розпорошеність по підприємствах не дозволяли до 1915 р. консолідувати інформаційну складову науково-технічного потенціалу галузі до ступеня, здатного забезпечити управління науково-технічним розвитком українського верстатобудування в цілому. По суті, до 1915 р. лише на ХІЗ було кілька осіб, здатних не тільки копіювати іноземні зразки верстатів, а й розробляти оригінальні моделі. Є всі підстави вважати, що у 1915 р. з

Петроградського верстатобудівного заводу Акційного товариства «Фенікс», такого ж порядку за кількістю та фахом, колектив інженерів був відряджений до Лубенського верстатзаводу цього товариства. І достеменно відомо, що при заводі «Gerlach і Pulst» у Харкові з кінця 1915 р. окремою адміністративною ланкою працювало верстатобудівне конструкторське бюро на чолі з видатним польським інженером Я. Піотровським. Цьому колективу вдалося налагодити проектування низки типів верстатів оригінальної конструкції від портативних до надвеликих, вагою в декілька десятків тон, деякі з моделей за своїм технічним рівнем перевищували світовий. Проте в результаті соціальних потрясінь, що спіткали Російську імперію, а також через знищення матеріально-технічної складової верстатобудування, більша частина усіх вище означених спеціалістів до 1922 р. залишила Україну. І хоча не можна стверджувати, що наукове забезпечення галузі у цей час припинилося повністю, оскільки деякі фундаментальні проблеми в сферах теорії різання, опору матеріалів та жорсткості конструкцій усе-таки досліджувалися академічними та навчальними закладами, але результати цієї роботи не мали ґрунту для втілення [18, арк. 58–68; 19, арк. 11; 20, арк. 24–26, 92; 21, арк. 96–111].

Висновки. Таким чином, можна констатувати, що в період 1921–1925 рр. усі складові науково-технічного потенціалу вітчизняного верстатобудування зазнали повного занепаду і галузь за рівнем свого розвитку опинилася в стані, притаманному 1900-м рокам. Однак безпосередньо регрес в українському верстатобудівному секторі розпочався наприкінці 1917 р. – на початку 1918 р., а остаточний вихід з періоду стагнації – у 1933–1934 рр. Між тим, загальне погіршення економічної ситуації, що спіткало українські терена в цей час, можливо вважати лише приводом для розгортання кризи верстатобудування. Сама ж криза галузі наперед зумовлювалася спадкоємною відсутністю в державно-господарських урядових структур комплексної програми індустріалізації країни, внаслідок чого, по-перше, не були створені власні вітчизняні джерела формування кадрової та інформаційної складових науково-технічного потенціалу верстатобудування. А по-друге, його матеріально-технічна складова не набула статусу галузевої, що в умовах розпочатих з 1915 р. змін в системі державного господарського управління привело до її розпорошення по тих індустріальних секторах, науково-технічний потенціал яких даний статус отримав.

Література

1. Розенфельд С. Я. История машиностроения СССР / С. Я. Розенфельд, К. И. Клименко. – М.: Издательство Академии наук СССР, 1960. – 498 с.
2. Успасский П. П. Из истории отечественного машиностроения / П. П. Успасский. – М.: «Государственное научно-техническое издательство машиностроительной литературы», 1952. – 84 с.

3. Беркович Д. М. Советское машиностроение за 40 лет / Д. М. Беркович. – М.: Знание, 1957. – 64 с.
4. Мартинюк Ф. М. Машинобудування Української РСР в період соціалістичної індустріалізації / Ф. М. Мартинюк. – К.: «Видавництво Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка», 1958. – 101 с.
5. Омаровский А. Советское станкостроение и его роль в индустриализации страны / А. Омаровский. – М.: Академия общественных наук при ЦК ВКП(б), 1948. – 188 с.
6. Макеенко М. М. Очерк развития машиностроения СССР в 1921–1928 гг. / М. М. Макеенко. – Кишинев: «Карта Молдовеняскэ», 1962. – 335 с.
7. Анненкова Н. Г. Формування верстатобудівної галузі в Україні / Н. Г. Анненкова / Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»: зб. наук. праць [Тематичний випуск: Історія науки і техніки]. – Харків: НТУ «ХП». – 2011. – № 1. – С. 3–11.
8. Анненкова Н. Г. Виробництво верстатного обладнання на Харківському заводі Російського паровозобудівного і механічного товариства (кінець XIX – початок XX ст.) / Н. Г. Анненкова / Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»: зб. наук. праць [Тематичний випуск: Історія науки і техніки]. – Х.: НТУ «ХП». – 2014. – № 59 (1101). – С. 10–18.
9. Анненкова Н. Г. Структурні зміни системи управління верстатобудівною сферою Української СРР упродовж 1928–1941 рр. / Н. Г. Анненкова / Вісник Дніпропетровського університету : науковий журнал [Серія: Історія і філософія науки і техніки]. – Дніпропетровськ : ДНУ. – 2012. – № 1 / 2. – Т. 20. – С. 192–199.
10. Анненкова Н. Г. Робота заводу «Герлях і Пульст» на українських тренах в умовах Першої Світової війни (1915–1918 рр.) / Н. Г. Анненкова / Військово-науковий вісник. – Львів: АСВ, 2013. – Вип. 20. – С. 3–14.
11. Piłatowicz J. Fabryka “Gerlach i Pulst” do roku 1918 [Електронний ресурс] / Józef Piłatowicz // Rocznik Warszawski. – 1995. – № 25. – С. 97–117. – Режим доступу : http://mazowsze.hist.pl/files/Rocznik_Warszawski/Rocznik_Warszawski-r1995-t25/
12. Держархів Харківської області, ф. 930, оп. 1, спр. 12, 1904 р., 42 арк.
13. Держархів Харківської області, ф. Р-1354, оп. 1, спр. 721, 1922 р., 19 арк.
14. Держархів Харківської області, ф. Р-1354, оп. 3, спр. 53, 1924 р., 12 арк.
15. Анненкова Н. Г. Вплив митної політики Росії у сфері металопромисловості на розвиток виробництва верстатної продукції на українських землях імперії у другій половині XIX ст. / Н. Г. Анненкова / Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»: зб. наук. праць [Тематичний випуск : Історія науки і техніки]. – Х.: НТУ «ХП». – 2013. – № 68 (1041). – С. 8–16.

16. Держархів Харківської області, ф. 562, оп. 1, спр. 15, 1916 р., 21 арк.
17. Держархів Харківської області, ф. 562, оп. 1, спр. 6, 1916 р., 10 арк.
18. Держархів Харківської області, ф. 562, оп. 2, спр. 4, 1917 р., 70 арк.
19. Держархів Харківської області, ф. 562, оп. 1, спр. 382, 1915 р., 12 арк.
20. Держархів Харківської області, ф. 562, оп. 1, спр. 52, 1916 р., 208 арк.
21. Держархів Харківської області, ф. 562, оп. 1, спр. 51, 1916 р., 176 арк.

Анненкова Н.Г. Кризис украинского станкостроения в 1918–1932 гг.

В данной статье проведен анализ общего состояния научно-технического потенциала отечественного станкостроения в 1918–1932 гг. Определено, что в этот период его составляющие подверглись значительным трансформациям по количественным и качественным параметрам. С 1918 г. по 1921 г. они сократились до того минимума, который привел отрасль к полному параличу. В 1925–1926 гг. начался процесс восстановления научно-технического потенциала украинского станкостроения, вследствие чего к 1932 г. отрасль получила мощности, сопоставимые с докризисными. Установлено, что основной причиной отраслевого кризиса стало отсутствие у государственных хозяйственных правительственных структур комплексной программы индустриализации страны.

Ключевые слова: станки, индустриализация, отрасль, кризис, научно-технический потенциал, материально-техническая составляющая, кадры, научное обеспечение, станкостроение, завод, промышленность, предприятие.

Анненкова N.G. The crisis in the Ukrainian machine-tool building 1918–1932 yrs.

This article analyzes the general state of scientific and technical potential of the domestic machine-tool industry in the years 1918–1932. Determined that during this period its components have undergone significant transformations of quantitative and qualitative parameters. From 1918 to 1921 they were reduced to the minimum that has led the industry to a complete paralysis. In 1925–1926 yrs. began the process of restoration of the scientific and technical potential of Ukrainian machine-tool industry, so that by 1932 the industry received facilities, comparable to pre-crisis. Established that the main cause of the branch's crisis was that state economic government agencies didn't have a comprehensive industrialization program for the country.

Keywords: machine-tools, industrialization, branch, crisis, scientific and technical potential, material and technical component, personnel, scientific support, machine tools industry, factory, industry, enterprise.

УДК 656.2(477)(091)

**Бондар В.І., Сухотеріна Л.І.,
Ямпольський Ю.С.**

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ, РАДІОЕЛЕКТРОНІКИ ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ (РАДІОТЕХНІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ) ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПОЛІТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У статті висвітлюється процес становлення та розвиток інституту інформаційної безпеки радіоелектроніки та телекомунікацій (радіотехнічного факультету) Одеського національного політехнічного університету.

Ключові слова: інститут, факультет, кафедра, наукова школа, механіка